

PIJPAARDEN BEELDJES XII

W.H.Th. KNIPPENBERG

Te Diessen werd onlangs door H. Schoenmaker een klein beeldje van witte pijpenaarde gevonden op een terrein bij de voormalige schuurkerk en de „Oude Pastorie”. De Sint-Willibrorduskerk aldaar, oorspronkelijk afhankelijk van de Benedictijnerabdij te Echternach, werd vanaf 1234 verzorgd door de abdij van Tongerlo en tot 1830 hebben de Witheren de parochiekerk bediend. Na de Vrede van Munster in 1648 bouwden de katholieke inwoners van Diessen een schuurkerkje op het grondgebied van Poppel, maar na de inval van de Franse troepen in 1672 werd in Diessen zelf op 't Laar een schuurkerk met pastorie gebouwd; later is de schuurkerk nog eens verplaatst in hetzelfde gehucht, iets dichterbij de oude kerk. In deze omgeving werd het beeldje als losse vondst ontdekt.

Het beeldje van het Kind Jezus is in twee helften gebakken en staat op een voetstukje, waarvan de achterzijde vierhoekig is (de helft van een achthoek), maar de voorzijde rechthoekig met twee horizontale inkepingen. Het naakte Jezuskindje is vrij gaaf bewaard, maar mist het hoofd; de hoogte is slechts 32 mm. Rond de hals zijn geen sporen te zien van een kralenketting of een kruisje, zoals vaak bij dergelijke beeldjes wel het geval is. Op zijn borst drukt het Kind vooral met zijn linkerarm een duif tegen zich aan. Deze typen van het Kind met de duif zijn bekend van de Utrechtse „heylighenbakkers” (Catalogus Centraal Museum Utrecht 1928, nr. 3546-3562), maar het exemplaar uit Diessen is nog kleiner. Zulke pijpvaard beeldjes zijn te dateren in de jaren 1450-1500.

Veel jonger zijn de pijpvaard beeldjes, die alleen aan de voorzijde een afbeelding hebben en met de platte achterzijde op feestkoeken van Kerstmis, Nieuwjaar of Driekoningen werden gelegd. We hebben in Brabants Heem 25, 1973, p. 74 zulk een gaaf exemplaar van het Kind Jezus als wikkelkind met tien wikkelbanden uitvoerig beschreven en mogen hiernaar verwijzen; dat exemplaar werd te Heusden gevonden. Zulke pijpvaard koekversieringen, ook „schildekens” genoemd, waren al bekend aan Pater Adriaan Poirters S.J., die in 1647 schreef: „Ick sal u het Jesusken als een schildeken in uwen nieuw-jear planten”; dit gebruik bleef tot in de 20ste eeuw voortleven.

Twee fragmenten van zulke wikkelkindjes van pijpvaard werden door Ton Reijers (Hobokenstr. 39, *Breda*) in 1978 als oppervlaktevondsten aangetroffen op terreinen ten zuiden van Breda tussen Ulvenhout en de Mark; in beide fragmenten ontbreken de boven- en de onderzijde, maar de halsversiering is op beide stukken nog duidelijk zichtbaar. Het ene fragment heeft nog vier wikkelbanden (h. 39 en br. 17 mm), het andere twee banden (h. 24, br. 18 mm). Amateurarcheologen hebben de gelukkige neiging om op hun zoekterreinen allerlei fragmenten op te rapen en te onderzoeken en van de tientallen pijpvaard beeldjes, in Brabants Heem gepubliceerd, zijn de meeste aan hen te danken.

Interessante gegevens „Over Nieuwjaarskoeken, Patacons, Schildekens en Bovenlichten” beschreef mevrouw A.H. van Dort- van Deursen in *De Ghulden Roos* 37 (Roosendaal 1977, p. 4-15). Er worden o.a. te Antwerpen nog jaarlijks suikeren kerstkindjes verkocht, die men op de kerstkoeken kan monteren. „Jezukes 45 Fr. de 100 gram”.

Oudere „ronde koekversieringen, gekleurde patacons van pijpvaard, zijn o.a. te Bergen op Zoom gevonden. Te *Bergeijk* werd eveneens een koekversiering van pijpvaard gevonden met platte achterzijde (h. 24, br. 16 mm). Op de voorzijde staat in reliëf een halfbeeld van de gekroonde H. Agnes met een lam op haar linkerarm en een palmtak in haar rechterhand (med. Joh. Biemans 1980). Alle koekversieringen werden in grote aantallen en variaties geleverd en zijn vaak in oude vormpjes gedrukt en later met waterverf bijgeschilderd; op de vlakke achterzijde zijn vaak de vingerafdrukken zichtbaar, die de weke pijpvaard in de malletjes hebben gedrukt.